Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Series "Psychology". № 1(10), pp. 82-87 (2019)
УДК 159.9
DOI: [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).21](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).21)

ISSN 1728-3817
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing Center "Kyiv University", 2019

Тетяна Родзінська, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВПЛИВ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ МОТОРНОЇ ТА СЕНСОРНОЇ СИСТЕМ НА РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО Й ВЕРБАЛЬНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Подано результати пілотажного дослідження, спрямованого вказати, чи існує залежність між функціональною асиметрією та рівнем розвитку образного й вербально-логічного мислення. Для більшої наочності результатів дане дослідження було проведене на вибірці дітей 4–6 класів. Отримані дані вказують на тенденцію до подібного впливу. Є рекомендація повторити дослідження на більшій вибірці.

Ключові слова: ліворукість, функціональна асиметрія, образне мислення, вербально-логічне мислення, когнітивна сфера.

Понад 150 років учені-психологи досліджують вплив функціональної асиметрії на розвиток людини. Залежно від цього в основному виділяють групи: праворукі (правші), ліворукі (шульги), амбідекстери. Однак у наукових колах очевидним постає доволі глибокий та неоднозначний зв'язок між лівою та правою півкулею. Подібна асиметрія може бути обумовлена спадково, а також може бути сформована під впливом переучування, мозкової травми, або поставати результатом відставання у розвитку. Досі достеменно не визначено, як конкретно впливає на психічні процеси та функції подібна асиметрія. Нас зацікавив саме процес мислення. Причиною тому постає можливість урахування подібної залежності для покращення освітнього процесу дітей (у ліворуких у 2,5 рази частіше спостерігаються проблеми з питань навчання у школі).

На етапі постановки наукової проблеми ми обрали недосліджене явище – ліворукість. Цей термін не є вичерпним, тому ми поглибили його, використавши поняття "функціональної асиметрії". Для об'єкта дослідження ми обрали саме мислення, тому що це – одне з основних психічних процесів, що ще не був розглянутий у цій площині, хоча інтерес до нього мав би бути зумовлений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. У вітчизняній психології проведено роботу із вивчення даної проблеми. Співробітниками лабораторії фізіології зору Інституту фізіології ім. І. П. Павлова А. А. Невської та Л. І. Леушіної отримані значущі дані про відмінності в обробці інформації обома півкулями головного мозку. Цьому самому питанню присвячені роботи Н. Н. Брагіної і Т. А. Доброхотової, які висунули просторово-тимчасову гіпотезу функціональної асиметрії мозку. На їхню думку, по-перше, головна відмінність півкуль – їхня просторова відмінність, їх протиставлення один одному. Друга відмінність – відмінність функцій півкуль у парній їх роботі в часі: правопівкульна функція – у сьогоденні – минуле, лівопівкульна – у сьогоденні – майбутньому часі [20].

Н. Н. Брагіної, Т. А. Доброхотової було запропоновано поняття "індивідуальний профіль функціональної асиметрії" (ІПФА), що характеризує поєднання моторних (рука, нога) і сенсорних (очей, вухо) асиметрій, властивих даному індивіду. При цьому ліва асиметрія зору зустрічається рідше у чоловіків (12 %), ніж у жінок (26 %), симетрія виявлена тільки у 2 % жінок [5].

Зокрема, Семенович неодноразово зазначала, що незважаючи на відсутність переучування, у повсякденній діяльності ще не виявилось спеціального ставлення до ліворуких. Дослідження вчених загалом стосувались когнітивної або особистісної сфери ліворуких. Так, наприклад, останні дослідження ліворуких дітей указали на підвищену тривожність та нижчу самооцінку у лівшів, порівняно із праворукими. Учений Пятих у своєму дос-

лідженні, порівнюючи темперамент праворуких та ліворуких, зокрема зазначає, що лабільність нервової системи, виражена чутливість, мінливість та емоційна нестійкість є фундаментальними властивостями темпераменту лівшів, що особливо яскраво виявляється у них зі спадково обумовленою ліворукістю [19].

Е. В. Ткаченко, яка проводила дослідження на вибірці іракських студентів, указувала на те, що серед шульгів переважає стратегія уникнення, а також екстернальний локус контролю, тоді як у правшів наявний інтернальний локус та тактика прийняття [22].

Мета статті: виявити закономірність впливу функціональної асиметрії моторної та сенсорної систем на розвиток образного й вербально-логічного мислення.

Методологія дослідження. У ході дослідження нас зацікавило саме явище ліворукості, але ми звузили його до поняття "функціональних асиметрій". Провівши аналіз існуючих робіт, нами було виявлено дослідження з роз'єднаними півкулями, і ми вирішили перевірити, чи справді образне та вербально-логічне мислення залежать від функціональних асиметрій. Оскільки найкраще вплив асиметрій можна діагностувати саме на етапі розвитку певного процесу, ми вирішили проводити дослідження на дітях, віком 10–13 років, тобто 46 класів. Відповідно, подібно таке визначення предмета дослідження і зумовило специфіку вибірки.

Діагностичний комплекс включає психодіагностичну методику визначення інтегрального показника образного та вербально-логічного мислення, а також діагностику функціональної асиметрії моторної й сенсорних систем.

У дослідженні взяли участь 33 дитини: 16 четверокласників (віком 10 років) та 17 шестикласників (віком 11–13 років) – загалом 22 учня Кловського ліцею та 11 учнів спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов № 298.

З метою виявлення асиметрії сенсорних та моторних систем ми планували застосувати метод визначення індивідуального профілю латеральної організації (ПЛО). Але цей метод застосовується для дорослих вибірок. Тому ми, скориставшись досвідом колег та дитячих аналогів версій даного методу діагностики, застосували таку схему: для визначення провідного вуха дітям пропонувалось взяти телефон та послухати, ніби хтось говорить; для визначення провідного ока діти дивились у підзорну трубу; для визначення провідної ноги необхідно було закинути ногу на ногу; для визначення провідної руки дітей просили скласти руки в позу Наполеона, фіксували, якою рукою дитина виконувала основні дії – писала, виконувала попередні інструкції (брала телефон, трубу).

З метою визначення рівня розвитку наочно-образного та вербально-логічного мислення нами використовувались методики для визначення інтегрального

показника образного й вербально-логічного мислення, де пропонується виключення зайвого слова та зайвої картини з рядка. Стимульний матеріал був взятий із підручника "Вікова психокорекція та психодіагностика" Л. Г. Терлецької. Методика визначення показника вербального мислення полягає у визначенні зайвого слова з рядка, що складається із чотирьох слів. Усього таких рядків 14. Методика визначення показника образного мислення складається з визначення зайвої картини в серії із чотирьох зображень, усього таких пред'явлень п'ять. Час відповіді фіксується в обох випадках.

Зазначимо, що всі показники подано у стандартизованих даних, що є спільним для образного та вербально-логічного мислення. Межі значень: 0–7 – низький рівень, 8–14 – середній, 15–19 – високий.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вибірку ввійшли діти як Кловського ліцею № 77 у м. Києві, так і діти зі звичайної спеціалізованої школи № 298 у м. Києві. Подібне рішення дозволило нам зробити зріз із різних соціальних прошарків і отримати загальну динаміку незалежно від освітньої програми, за якою навчаються діти. Адже у Кловському ліцеї діти навчаються за спеціальною програмою, мають активно-працюючу соціально-психологічну службу, тоді як школа № 298 навчає дітей за загальною програмою, а також соціально-психологічна служба тільки починає формуватися. Цікавим є те, що серед дітей 6 класу школи № 298 доволі високим є показник правосторонньої асиметрії, або лівопівкульної. Тобто ми отримали показники великої кількості дітей "чистих правшів", хоча загалом цей тип зустрічається рідко. Ще рідше зустрічаються "чисті шульги".

Рис. 1. Показники розподілу функціональних асиметрій

Рис. 2, 3. Показники розподілу функціональної асиметрії для дітей 4 та 6 класів окремо

Аналізуючи співвідношення асиметрій, ми очікувано зазначаємо, що домінує частіше саме правий бік, тобто ліва півкуля, тоді як домінантність правої півкулі в середньому становить близько 25 %. Окрім цього, подібні розбіжності даних наголошують на необхідності визначення не лише лівої руки, як це часто відбувається, а на проведенні комплексного аналізу функціональних асиметрій, оскільки узагальнення за однією рукою не є точним.

Окрім цього нами була проведена діагностика інтегрального показника вербально-логічного та образного мислення. Отримані дані подано на рис. 4. Зазначимо,

що всі показники подано у стандартизованих даних, що є спільним для образного та вербально-логічного мислення. Межі значень: 0–7 – низький рівень, 8–14 – середній рівень, 15–19 – високий рівень. Відомо, що серед загальних досліджень мислення діти не показують високі рівні. Дане твердження характерне і для нашої вибірки. Середні показники для загальної вибірки: 7,93 – для образного мислення, 9,25 – для вербально-логічного; узагальнюючи, можна сказати, що середні показники стосуються саме середнього рівня розвитку мислення.

Рис. 4. Показники розподілу рівня розвитку образного та вербально-логічного мислення

Подібний розподіл даних є нормальним (поширеним), адже загалом розподіл за образним мисленням, для прикладу, серед дітей даної вікової категорії, становить 40 % для низького та 50 % – для середнього.

Наступним кроком в аналізі даних постало співвіднесення даних про функціональну асиметрію з даними про розвиток мислення. Задля цього був застосований критерій Манна-Уїтні.

Відомо, що задля ствердження про наявність впливу одного фактора на інший, показник критерію $U = 0,005$. Лише тоді доречно говорити про однозначний вплив та взаємозалежність показників. Тобто якщо показник більше

$U = 0,005$, то ми не зможемо говорити, що між групами є відмінності, тобто приймаємо гіпотезу H_0 , якщо ж показник 0,005 або менше, то ми приймаємо гіпотезу H_1 про різницю вибірок і вплив критерію відповідно.

Перша змінна "вухо" не показав вплив на показник мислення – показник критерію Манна-Уїтні – 0,921, що значно перевищує необхідний (задля підтвердження гіпотези). Отже, ми не можемо говорити про вплив функціональної асиметрії аудіальної сенсорної системи на розвиток як образного мислення, так і вербально-логічного.

Таблиця 1

Показники критерія для змінної "Вухо"

	СТВР	СтОб
Статистика U Манна-Уїтні	105,500	105,500
Статистика W Уїлкоксона	150,500	405,500
Z	-0,103	-0,102
Асимпт. знач. (двостороннє)	0,918	0,919
Точне знач. [2*(одностороннє знач.)]	0,921 ^b	0,921 ^b

Таблиця 2

Показники рангів для змінної "Вухо"

	Вухо	N	Середній ранг	Сума рангів
СТВР	права	24	17,10	410,50
	ліва	9	16,72	150,50
	Всього	33		
СтОб	права	24	16,90	405,50
	ліва	9	17,28	155,50
	Всього	33		

Таблиця 3

Показники критерія для змінної "Око"

	СТВР	СтОб
Статистика U Манна-Уїтні	62,500	102,500
Статистика W Уїлкоксона	117,500	378,500
Z	-2,105	-0,494
Асимпт. знач. (двостороння)	0,035	0,621
Точне знач. [2*(одностороннє знач.)]	0,038 ^b	0,630 ^b

Таблиця 4

Показники рангів для змінної "Око"

	Око	N	Середній ранг	Сума рангів
СТВР	права	23	19,28	443,50
	ліва	10	11,75	117,50
	Всього	33		
СтОб	права	23	16,46	378,50
	ліва	10	18,25	182,50
	Всього	33		

У той час, як змінна "Око" демонструє відсутність впливу на фактор "мислення", але критерій Манна-Уїтні для вербально-логічного мислення дорівнює 0,038, що перевищує потрібний 0,005. Це дозволяє нам стверджувати на рівні тенденцій, що у дітей із вираженою

домінантністю лівого ока розвиток вербально-логічного мислення є нижчим, ніж у дітей, у яких домінує праве око. Більше того, ми можемо припустити, що якби наша вибірка була вдвічі більша, критерій сягав би необхідної величини. Отже, подібна "близькість" і низький показник

критерію змушують звернути нашу увагу на необхідність поглибленого вивчення даної залежності й повторити дослідження на більшій вибірці, а також говорити про тенденцію впливу одної змінної на іншу.

Наступна змінна – "нога". Показники критерію Манна-Уїтні сягають 0,238 та 0,111 – для вербально-логічного й образного мислення відповідно. І хоча цей

показник вище, ніж показник для змінної "око", та перевищує необхідне значення $U = 0,005$, але все таки ми можемо припустити необхідність включення і цього значення до рекомендованого повторного дослідження. Оскільки є тенденція того, що у дітей із ведучою лівою ногою краще розвинене образне мислення. Але цю тенденцію рекомендовано перевірити.

Таблиця 5

Показники критерію для змінної "Нога"

	СТВР	СтОб
Статистика U Манна-Уїтні	78,000	68,500
Статистика W Уїлкоксона	123,000	368,500
Z	-1,241	-1,612
Асимпт. знач. (двостороннє)	0,214	0,107
Точне знач. [2*(одностороннє знач.)]	0,238 ^b	0,111 ^b

Таблиця 6

Показники рангів для змінної "Нога"

	Нога	N	Середній ранг	Сума рангів
СТВР	права	24	18,25	438,00
	ліва	9	13,67	123,00
	Всього	33		
СтОб	права	24	15,35	368,50
	ліва	9	21,39	192,50
	Всього	33		

Таблиця 7

Показники рангів для змінної "Рука"

	Рука	N	Середній ранг	Сума рангів
СТВР	права	34	20,65	702,00
	ліва	6	19,67	118,00
	Всього	40		
СтОб	права	34	20,44	695,00
	ліва	6	20,83	125,00
	Всього	40		

Таблиця 8

Показники критерію для змінної "Рука"

	СТВР	СтОб
Статистика U Манна-Уїтні	97,000	100,000
Статистика W Уїлкоксона	118,000	695,000
Z	-0,193	-0,076
Асимпт. знач. (двостороннє)	0,847	0,939
Точне знач. [2*(одностороннє знач.)]	0,868 ^b	0,956 ^b

Останнім критерієм виступає "Рука". Зауважимо, що оскільки дослідження асиметрії відбувалось в інший день, у вибірці представлені сім дітей, у яких зазначена лише ведуча рука. Саме тому тут кількість досліджуваних 40. Але, незважаючи на наші очікування, показник "рука" не впливає на мислення. Тобто в цьому випадку ми говоримо про відсутність відмінностей між вибірками.

У наступній діаграмі представлений порівняльний аналіз розподілу комплексної картини функціональних асиметрій.

Рис. 5. Розподіл комплексів функціональних асиметрій

Відповідно до рис. 5, кількість чистих "правшів" або дітей із лівопівкульною функціональною асиметрією,

становить 40 %, чистих "лівшів" або дітей із правопівкульною функціональною системою – 6 %, а серед інших 44 % представлені різноманітні синтети функціональних асиметрій.

Обговорення. Вище було подано результати досліджень функціональних асиметрій. Але найбільше у своєму дослідженні ми звернули увагу на дослідження, що стосується теми мислення та когнітивних процесів у шультів. Дослідження осіб із "роз'єднаними півкулями" показують, що "німа" права півкуля сприймає зорову і слухову мови, тобто розуміє її, хоча і в обмежених межах. Але, мабуть, цього недостатньо для усвідомлення її, тобто вербалізації – відтворення в усній чи письмовій формі або у формі внутрішнього мовлення. Отже, для вербалізації й усвідомлення зовнішнього стимулу, невербального або словесного, істотно необхідно, щоб сенсорна імпульсація надійшла в ліву півкулю, яке у дорослої людини чітко латералізовано щодо моторної функції мови. Відсутність у правій півкулі представництва моторної мови, а отже, зв'язків між сприймаючими і моторними ланками мовної системи, визначає неможливість вербалізації та усвідомлення зовнішнього сигналу, якщо інформація у людини із "роз'єднаними півкулями" надходить тільки у праву півкулю.

Ми можемо побачити зв'язок між даним дослідженням та результатами нашого пілотажного дослідження. Окрім цього, у дослідженні представлені дані з різних соціальних прошарків. Так, наприклад, серед ліцеїстів частіше зустрічались "мозаїчні" асиметрії, тоді як серед школярів часто помічали чистий "праворукий" тип. На жаль, наша вибірка доволі мала, і це не дозволяє нам порівняти результати залежності від статті, та особливо, віку.

Окрім цього, апелюючи до досліджень Є. В. Ткаченко, яка, вивчаючи окремо іранських студентів, зазначала, що у вибірці лівшів переважували меланхоліки, правшів – сангвініки, а серед амбідекстерів – також меланхоліки за повної відсутності сангвінів і флегматиків, можна зазначити таке. Ці дані також можна було б перевірити в подальших дослідженнях та порівняти з українською вибіркою. Однак, на нашу думку, подібне дослідження має ґрунтуватись не тільки на тестах визначення темпераменту, а й на діагностиці типу нервової системи.

Тобто ми зазначаємо, що дане пілотажне дослідження являє собою підґрунтя, що визначає новий простір для досліджень, а саме дослідження мислення та детальний аналіз залежно від двох груп змінних – асиметрії: рука, нога, вухо, око; та класичних одиниць аналізу – вік, стать, соціальний статус, національність.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У ході проведеного дослідження не було виявлено значущого впливу домінантності сенсорних і моторних систем на рівень розвитку образного та вербально-логічного мислення у дітей молодшого й середнього шкільного віку (4–6 класи). Але ми виявили тенденції впливу домінантності візуальної сенсорної системи на розвиток образного мислення, а також тенденцію до впливу на розвиток мислення з боку моторної системи, зокрема ведучої ноги. Тобто при ведучій лівій нозі показник образного мислення має тенденцію бути вищим за показник образного мислення при ведучій правій, і відповідно, при ведучій правій нозі показник вербально-логічного мислення має тенденцію бути вищим, ніж при ведучій лівій нозі.

Окрім цього, нами було підмічено тенденцію, що серед дітей вищого соціального статусу зустрічалася більша варіативність функціональних асиметрій, ніж у дітей середнього прошарку.

На жаль, нам не вдалося статистично підтвердити гіпотезу про вплив асиметрій на розвиток мислення, оскільки вибірка респондентів була занадто мала. Зазначимо, що початкове формулювання емпіричної гіпотези враховувало цей момент, у зв'язку із пілотажним характером дослідження. Тому для її підтвердження було достатньо отримати "помітні відмінності" для ефектів у двох групах.

Проте було виявлено тенденцію до статистичного підтвердження гіпотези, яка була перевірена шляхом штучного збільшення вибірки. Це дає можливість припускати, що подальше дослідження з більшою вибіркою в цій сфері дозволить підтвердити отримані результати як якісно, так і статистично.

Список використаних джерел

1. Семенович А. Эти невероятные левши. Практическое пособие для психологов и родителей / Анна Семенович. – Генезис, 2016. – 232 с.
2. Безруких М. М. Проблемные дети / М. М. Безруких. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 312 с.
3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – С. 398–464.
4. Вікова психологія і психодіагностика: підручник / Л. Г. Терлецька. – К.: Видавничий дім "Слово", 2013. – 608 с.
5. Функциональная асимметрия мозга у лиц с аномальным сексуальным поведением / Г. Е. Введенский, И. И. Батамиров, Л. О. Пережогин, А. А. Ткаченко // Социальная и клиническая психиатрия. – Т. 8. – Вып. 3. – С. 14–16.

6. Головина А. Функциональная асимметрия полушарий и бессознательное / А. Головина // Шевченківська весна. – 2015. – С. 48–50.
7. Ледяева Е. В. Проблемы социализации левшей в образовательной среде региона / Е. В. Ледяева // Регионология. – 2009. – № 2.
8. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Вопросы психологии. – 1971. – № 4. – С. 66–79.
9. Запорожец А. В. Избранные психологические произведения: в 2 т. – Т. 1: Психическое развитие ребенка / А. В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1986. – С. 222–285.
10. Костюк Г. С. Движущие силы развития и воспитания ребенка / Г. С. Костюк // Хрестоматия по педагогике / сост. О. П. Морозова. – Барнаул, 1997. – С. 45–47.
11. Лешли Д. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы / Д. Лешли. – М., 1991.
12. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – С. 329–333.
13. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
14. Матеріали інформаційного сайту "Левша. Разве это мы? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.levshei.net/>
15. Немов Р. С. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.: в 3 т. – М.: Просвещение, 1994. – Т. 1. – С. 315–328.
16. Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. В. Павелків. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
17. Петровский А. В. Дети и тактика семейного воспитания / А. В. Петровский. – М., 1998.
18. Пятых И. К. Сравнительное исследование темперамента правшей и левшей / И. К. Пятых // Образование и наука. – 2011. – № 10(89). – С. 59–67.
19. Ремеева А. Ф. К вопросу о недопустимости переучивания левшей / А. Ф. Ремеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.medcentre.com.ua/books/o-levshah-481>.
20. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – Київ: Либідь, 2005. – 464 с.
21. Ткаченко Е. В. Взаимоотношения между показателями индивидуального профиля межполушарной асимметрии и типом темперамента у иранских студентов ВГУЗУ "УМСА" / Е. В. Ткаченко // Вісн. Харківськ. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2016. – № 53. – С. 229–238.

References

1. Semenovych A. Ety neveroiatnye levshy. Prakticheskoe posobie dlia psykholohov y rodytelei / Anna Semenovych. – Henezys, 2016. – 232 s.
2. Bezrukykh M. M. Problemnye det / M. M. Bezrukykh. – M.: Yzd-vo URAO, 2000. – 312 s.
3. Bozhovych L. Y. Lychnost y ee formirovanye v detskom vozraste / L. Y. Bozhovych. – M.: Prosveshchenye, 1968. – S. 398–464.
4. Vikova psykholohiia i psykhdiahnostyka: pidruchnyk / L. H. Terletska. – K.: Vydavnychiy dim "Slovo", 2013. – 608 s.
5. Funktsionalnaia asymmetryia mozgha u lyts s anomalnym seksualnym povedenyem / H. E. Vvedenskiy, Y. Y. Batamirov, L. O. Perezhohyn, A. A. Tkachenko // Sotsyalnaia y klynicheskaia psykhyatryia. – T. 8, vyp. 3. – S. 14–16.
6. Holovyna A. Funktsionalnaia assymetryia polusharyi y bessoznatelnoe / A. Holovyna // Shevchenkivska vesna, 2015. – S. 48–50.
7. Lediaeva E. V. Problemy sotsyalizatsyy levshy v obrazovatelnoi srede rehiona / E. V. Lediaeva // Regionologia. – 2009. – № 2.
8. Elkonyn D. B. K probleme peryodyzatsyy psykhycheskoho razvytiya v detskom vozraste / D. B. Elkonyn // Voprosy psykholohyy. – 1971. – № 4. – S. 66–79.
9. Zaporozhets A. V. Yzbrannyye psykholohycheskye proyvedeniya. V 2 t. – T. 1: Psykhycheskoe razvytiye rebenka / A. V. Zaporozhets. – M.: Pedahohika, 1986. – S. 222–285.
10. Kostyuk H. S. Dvyzhushchye sylly razvytiya y vospytanya rebenka / H. S. Kostyuk // Khrestomatya po pedahohyke / Sost. O. P. Morozova. – Barnaul, 1997. – S. 45–47.
11. Leshly D. Rabotat s malenkymy detmy, pooshchriat ykh razvytiye y reshat problem / D. Leshly. – M., 1991.
12. Lomov B. F. Metodolohycheskye y teoreticheskye problemy psykholohyy / B. F. Lomov. – M.: Nauka, 1984. – S. 329–333.
13. Maksymenko S. D. Zahalna psykholohiia: Navchalnyi posibnyk / S. D. Maksymenko. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. – 272 s.
14. Materialy informatsiinoho сайту "Levshe. Razve eto my? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.levshei.net>.
15. Nemov R. S. Psykholohiia: uchebnyk dlia studentov vysshchykh ped. Uchebnykh zavedeniy. V 3 t. – T. 1. – M.: Prosveshchenye, 1994. – S. 315–328.
16. Pavelkiv R. V. Vikova psykholohiia: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / R. V. Pavelkiv. – K.: Kondor, 2011. – 468 s.
17. Petrovskiy A. V. Dety y taktyka semeinoho vospytanya / A. V. Petrovskiy. – M., 1998.
18. Piatykh Y. K. Sravnytelnoe yssledovanye temperamenta pravshy y levshy / Y. K. Piatykh // Obrazovanye y nauka. – 2011. – № 10(89). – S. 59–67.
19. Remeeva A. F. K voprosu o nedopustymosti pereuchyvanya levshy / A. F. Remeeva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.medcentre.com.ua/books/o-levshah-481>.

20. Skrypchenko O. V. Zahalna psykholohiia / O. V. Skrypchenko, L. V. Dolynska, Z. V. Ohorodnichuk. – Kyiv : Lybid, 2005. – 464 s.

21. Tkachenko E. V. Vzaymootnoshenyia mezhdru pokazateliami yndyvdualnogo profyliia mezhpolutsharnoi asymmetrii y typtom temperamenta u yranskykh studentov VHUZU "UMSA" /

E. V. Tkachenko // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia. – 2016. – № 53. – S. 229–238.

Надійшла до редколегії 01.06.19

Tetyana Rodzinska, student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF FUNCTIONAL ASYMMETRY OF MOTOR AND SENSOR SYSTEMS ON THE DEVELOPMENT OF FIGURATIVE AND VERBAL LOGICAL THINKING AMONG CHILDREN OF JUNIOR AND MIDDLE SCHOOL AGE

The article highlights the relevance of this issue and presents the results of a pilot study aimed at indicating whether there is a relationship between functional asymmetry and the level of development of imaginative and verbal-logical thinking. For more than 150 years, psychologists have studied the impact of functional asymmetry on human development. Depending on this, there are mainly groups: right-handed (right-handed), left-handed (shulg), ambidexter. However, in the scientific community, the connection between the left and right hemispheres is quite deep and not clear. For the sake of clarity of results, this study was conducted on a sample of children in grades 4-6. The research was carried out with the help of a diagnostic complex, which includes psychodiagnostic methodology for determining the integral index of figurative and verbal-logical thinking, as well as diagnostics of functional asymmetry of motor and sensory systems. The relationship between this study and the results of our pilot study is being traced. In addition, the study presents data from different social strata. For example, among the lyceum students the "mosaic" asymmetries were more common, while the pure "right-handed" type was often noticed among the students. This pilot study is the basis that defines a new space for research, namely the study of thinking and detailed analysis depending on two groups of variables – asymmetries: hand, foot, ear, eye; and classic units of analysis – age, gender, social status, nationality. The data obtained indicate a tendency for such an impact. In the course of the study, no significant influence of the dominance of sensory and motor systems on the level of development of figurative and verbal-logical thinking in young and middle school children (grades 4–6) was found. Trends in the influence of the dominance of the visual sensory system on the development of imaginative thinking have been identified, as well as a tendency to float on the development of thinking on the side of the motor system, in particular the leading leg. There is a recommendation to repeat the study on a larger sample.

Keywords: left-handed, functional asymmetry, figurative thinking, verbally-logical thinking, cognitive processes.

Татьяна Родзинская, студ.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ВЛИЯНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ АСИММЕТРИИ МОТОРНОЙ И СЕНСОРНОЙ СИСТЕМ НА РАЗВИТИЕ ОБРАЗНОГО И ВЕРБАЛЬНО-ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО И СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Представлены результаты пилотажного исследования, направленного на выяснение зависимости между функциональной асимметрией и уровнем развития образного и вербально-логического мышления. Для большей наглядности результатов исследования было проведено на выборке детей 10–12 лет. Полученные данные указывают на тенденцию к подобному влиянию. Планируется повторить исследование на большей выборке.

Ключевые слова: леворукость, функциональная асимметрия, образное мышление, вербально-логическое мышление, когнитивная сфера.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Series "Psychology". № 1(10), pp. 87-91 (2019)
УДК 377.3:338:330
DOI: [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).22](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).22)

ISSN 1728-3817
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing Center "Kyiv University", 2019

Лілія Сіроха, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Досліджено історичний аспект і сутність терміну готовності до праці як складного інтегративного утворення, що характеризує особливий психічний стан, необхідну і вкрай важливу складову успішного професійного життя особистості, що допомагає людині швидше адаптуватися, успішно виконувати свої професійні обов'язки, сприяє професійному становленню спеціаліста. Узагальнюється значення розвитку психологічної готовності до праці при формуванні особистості сучасного спеціаліста.

Ключові слова: готовність, особистість, професійна діяльність, особистісні характеристики, успішність, компетенція.

Постановка проблеми. Професійна діяльність – це невід'ємна складова сучасного життя людини, яка дозволяє задовольнити не лише моральні, але й матеріальні потреби людини. У процесі своєї професійної діяльності людина формує та покращує ряд важливих професійних якостей, а також проходить процес становлення особистості як спеціаліста. Професійна діяльність дає змогу відчувати свою значущість для інших людей або для суспільства та отримати певну матеріальну компенсацію від цього. Тому тема успішного професійного розвитку є надзвичайно актуальною в сучасних умовах. Особливо актуальним є виокремлення певних психологічних особливостей і детермінант, які потрібні для цього. Однією з них, у край важливу та необхідну, є професійна готовність особистості.

Професійну успішність часто ототожнюють із успішністю людини в суспільстві взагалі; при цьому саме професійну готовність до праці психологи вважають важливою передумовою кар'єрної успішності. Профе-

сійна готовність фахівця є складним, багатокomпонентним, різноплановим особистісним утворенням особистості, синтезом певних особистісних здібностей та якостей, передумовою успішного початку професійного життя особистості та його подальшої професіоналізації. Саме рівнем професійної готовності працівника обумовлює якість його професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що поняття професійної готовності вже було предметом вивчення психологів, особливо наприкінці ХХ ст., коли завдяки науко-технічному прогресу почали з'являтися нові професії, процес професіоналізації почав стрімко набирати обертів.

У радянській та вітчизняній психології приділяється багато уваги вивченню особистості у процесі діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Ломов, Т. Ахayan, О. Беляев, А. Соколов, Є. Кузьмін, А. Реан, В. Щадриков, І. Шаршов). У зарубіжних дослідженнях проблема професійної готовності розглядається під